

Львівський національний університет імені Івана Франка
Жешівський державний університет
Міжнародна Дослідницька Група
*“Спільна спадщина. Польська та українська історіографія
у Львові в XIX і XX ст.”*

*Історія та історики
у Львівському університеті:
традиції та сучасність
(до 75-ліття створення історичного факультету)*

За редакцією
Леоніда Зашкільняка та Павла Серженти

Львів
ПАІС
Видавництво Львів
2015

ББК Т1(4Ук331-2.Львів)4/6-8
УДК 930.1+94(092):378.4(477.83-25)“16/20”
I 907

*Рекомендовано Вченою радою історичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
30 червня 2015 р., протокол № 10*

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор *Костянтин Кондратюк*
доктор історичних наук, професор *Володимир Трофимович*

Видання здійснено за підтримки Жешівського державного університету
і ТОВ “АБМ-Експорт” (м. Радехів Львівської області)

I 907 Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету): колективна монографія / за редакцією Леоніда Зашкільняка та Павла Серженги. – Львів : ПАІС, 2015. – 412 с.

ISBN 978-617-7065-40-0

У книзі опубліковано наукові розвідки українських і польських дослідників, в яких розкрито сторінки запровадження історичних знань, навчання й дослідження історії в стінах Львівського університету від часу його заснування (1661 р.) до сучасності. Вміщені в книзі нариси і матеріали частково були апробовані на Міжнародній науковій конференції «Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність», що проходила 2–3 жовтня 2014 року, і після доопрацювання авторами включені до цього видання. Книга показує тривалий і складний шлях професіоналізації історичної науки в одному з найдавніших університетів Центрально-Східної Європи – Львівському. У формуванні історичної думки та історичного знання взяли участь вчені багатьох європейських країн і народів, що забезпечило високий авторитет цього університету та його вихованців, нерозривно пов'язало з європейською наукою і культурою.

Призначено для науковців, студентської молоді, широкої громадськості.

ББК Т1(4Ук331-2.Львів)4/6-8
УДК 930.1+94(092):378.4(477.83-25)“16/20”

ISBN 978-617-7065-40-0 © Леонід Зашкільняк, Павел Серженга, 2015
© ПАІС, 2015

Зміст

Передмова (Л. Зашкільняк)	7
---------------------------	---

Частина I. Історія та історіографія в минулому і сьогодні

Перші кафедри у Львівському університеті. 1784-1805 рр. (В. Качмар)	25
Сучасне історіописання в Україні: візії і напрями (О. Сухий)	43
Університетська історіографія в Україні: ретроспективи та перспективи (І. Колесник)	55
Михайло Грушевський та польська професорська корпорація Львівського університету: між співпрацею та конфліктами (В. Тельвак, В. Педич)	62
Польські історичні школи у Львові з перспективи дидактики: рефлексії та дослідницькі постулати (М. Гошовська) (Polskie szkoły historyczne we Lwowie w perspektywie dydaktycznej: refleksje i postulaty badawcze (М. Hozzowska)	70

Частина II. Провідні напрями і школи

“Історіографія ерудитів” та її вплив на палеографічні студії у Львівському університеті (1784–1848 рр.) (М. Ільків-Свидницький)	82
Історія України у Львівському університеті в ХІХ столітті (Л. Зашкільняк)	91
Збірний портрет викладачів нової історії у Львівському університеті (1871/72 – 1917/18) (Є. Матерніцкі) (Portret zbiorowy wykładowców historii nowożytnej w Uniwersytecie Lwowskim (1871/72 – 1917/18) (J. Maternicki)	109
Стародавня історія в Університеті Яна Казимира у Львові в міжвоєнний період (К. Крульчик) (Historia starożytna na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w okresie międzywojennym (K. Królczyk)	122
Історія культури в Університеті Яна Казимира і способи її викладання (Ян Птаśник, Станіслав Лемпїцкі, Владислав Подляха) (Й. Кольбушевська) (Historia kultury na UJK i sposoby jej uprawiania (Jan Ptaśnik, Stanisław Lempicki, Władysław Podlacha) (J. Kolbuszewska)	132

Допоміжні / спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті: історіографія питання та перспективи подальшого дослідження (<i>Р. Шуст, О. Целуйко</i>)	141
Регіональна та локальна історія у Львівському університеті в 1918–1939 роках (<i>А. Степник</i>) (<i>Historia regionalna i lokalna na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1918–1939</i> (<i>А. Stepnik</i>))	154
Етнологічний інститут Львівського університету (1924–1939) як основа формування наукової школи Адама Фішера (<i>Р. Тарнавський</i>)	167
Ян Лецеєвські (приватний доцент Львівського університету) як дослідник рун і рунічних слов'янських пам'яток. Студія з історії польської рунології (<i>К. М. Ковальські</i>) (<i>Jan Leciejewski (docent prywatny Uniwersytetu Lwowskiego) jako badacz run i runicznych pomników słowiańskich. Studium z historii runologii polskiej</i> (<i>К. М. Kowalski</i>))	174
Співпраця редакції часопису “Кwartalnik Historyczny” з Львівським університетом (1887–1914 рр.) (<i>Л. Лазурко</i>)	185
Історичні дослідження Інституту суспільних наук Львівського державного університету ім. І. Франка (1963-1969 рр.) (<i>О. Луцький</i>)	193
Дослідження історії Галицько-Волинського князівства на історичному факультеті Львівського університету (<i>О. Щодра</i>)	204

Частина III. Історики та їхній творчий доробок

Історико-культурні дослідження Ігнаца Яна Гануша (<i>М. Криль</i>)	214
Ксаверій Ліске та його діяльність щодо професіоналізації історичних досліджень у Львівському університеті (<i>В. Юльковска</i>) (<i>Ksawery Liske i jego działania na rzecz profesjonalizacji badań historycznych na Uniwersytecie Lwowskim</i> (<i>V. Julkowska</i>))	221
Ксаверій Ліске (1838–1891) та його внесок у видання історичних джерел, з особливою увагою до дипломатики (<i>М. А. Дутковска</i>) (<i>Ksawery Liske (1838–1891) i jego wkład w edytorstwo źródeł historycznych, ze szczególnym uwzględnieniem dyplomatyki</i> (<i>М. А. Dutkowska</i>))	232
Педагогічна діяльність Освальда Бальцера (1858–1933) у Львівському університеті (<i>О. Руда</i>)	239
Перший професор львівської археології Кароль Гадачек і його наукова пасія (<i>Н. Булик</i>)	246

Що було би, якби... Гелена Полячкувна (1881–1942) габілітувалась у Львівському університеті? (<i>С. Цяра</i>) (Co byłoby gdyby... Helena Polackówna (1881–1942) habilitowała się na Uniwersytecie Lwowskim? (<i>S. Ciara</i>))	257
Луція Харевічова і Ян Птасьнік: взаємини учня і вчителя (<i>О. Гуль</i>)	265
Дослідження з політичної історії Австро-Угорщини в науковій спадщині Степана Томашівського (<i>Н. Халак</i>)	275
Маврицій Горн: штрихи до наукової біографії (<i>М. Хомяк</i>)	285
Микола Андрусак та Університет Яна Казимира у Львові (<i>М. Чебан</i>)	295
Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках (<i>І. Гілевич</i>)	302
Григорій Гербільський – історик і викладач Львівського університету: повоєнні роки (1946–1953) (<i>О. Перелигіна</i>)	311
Ігор Свешніков (1915–1995) та його діяльність у Львівському університеті (<i>К. Юхимчук</i>)	322
Історики Львівського університету випуску 1960 року: життєві долі і наукові здобутки (<i>О. Франко</i>)	333

Частина IV. Навчання історії

Історичні семінари у Львівському університеті: правові підстави і організація (1852–1918) (<i>А. Кавалець</i>) (Seminaria historyczne na Uniwersytecie Lwowskim: podstawy prawne i organizacja (1852-1918) (<i>A. Kawalec</i>))	342
Історичний семінар як форма фахового вишколу істориків у Львівському університеті в другій половині XIX ст. (<i>І. Глушик</i>)	354
Навчання історії в Університеті Яна Казимира. Програми студій 1918–1939) (<i>Й. Пісулінська</i>) (Studia historyczne na UJK. Oferta programowa w latach 1918–1939 (<i>J. Pisulińska</i>))	363
Педагогічна підготовка кандидатів у вчителі історії середніх шкіл на гуманістичному факультеті Університету Яна Казимира (<i>П. Серженга</i>) (Studium Pedagogiczne dla kandydatów na nauczycieli historii szkół średnich na Wydziale Humanistycznym UJK (<i>P. Sierżęga</i>))	373
З досвіду викладання історії Центрально-Східної Європи у Львівському університеті (1992–2014 рр.) (<i>Н. Лешкович</i>)	382
Summaries	397
Авторський колектив тому	410

корелюється з ідеєю університету, з університетською освітою, скерованою не на сукупність знань, а методи володіння ними.

Михайло Грушевський та польська професорська корпорація Львівського університету: між співпрацею та конфліктами

Віталій Тельвак, Василь Педич

В грушевськознавчій літературі протягом останнього століття доволі повно вивчено низку питань, пов'язаних з перебуванням Михайла Грушевського у Львівському університеті. Особливо докладно при цьому реконструйовано обставини потрапляння молодого тоді вченого на університетську кафедру, формування ним львівської історичної школи, а також дидактичну працю українського професора. При зверненні ж до проблеми взаємин М. Грушевського з польськими колегами домінує переконання про постійно зростаючу конфліктність, відгомони якої нерідко виливалися на шпальти місцевої преси і ставали надбанням широких кіл громадськості⁸¹. Не заперечуючи наявності згаданих у літературі численних проблем комунікативного характеру, спробуємо разом з тим відмовитися від усталеної конфліктної парадигми і проаналізувати питання не тільки крізь призму голосних конфліктів, а й реконструювати щоденність спілкування М. Грушевського з польськими колегами.

До Львова М. Грушевський приїхав наприкінці вересня 1894 р. Невдовзі по приїзді відбулася його інавгураційна лекція у Львівському університеті. Молодого науковця прийшли послухати не тільки студенти всіх чотирьох факультетів університету, а й чимало професорів та місцевих знаменитостей, серед яких були як українці, так і поляки. Відзначимо, що останні не менш тепло та оптимістично за своїх українських колег зустріли М. Грушевського. До певної міри це пояснюється, можливо, не так фактом наукових здобутків ученого, що на той час ще не були настільки значними, як тією обставиною, що М. Грушевський приїхав у Галичину як прихильник політики польсько-українського порозуміння – “нової ери”.

Перші кроки українського історика у Львівському університеті зовсім не заповідали хронічного конфлікту у майбутньому. Інавгураційна лекція послужила М. Грушевському зручною нагодою познайомитися з університетськими професорами та адміністрацією. В той же день, 30 вересня, молодий викладач був представлений ректору університету К. Войцеховському, відвідав професорів І. Шараневича і А. Каліну, а також віце-президента Красвої Шкільної Ради М. Бобжинського. Під час усіх цих зустрічей учень В. Анто-

⁸¹ Див. напр.: Ł. Adamski, *Nacjonalista postępowy. Mychajło Hruszewski i jego poglądy na Polskę i Polaków*, Warszawa 2011, s. 74-89.

новича розмовляв лише українською мовою. Коли ж М. Бобжинський висловив побажання, аби він намагався говорити польською, М. Грушевський відповів, що для дотримання принципу рівноправності польські колеги повинні володіти українською мовою. Сам молодий професор у листі до О. Барвінського зізнавався, що “перша зустріч моя з Бобжинським не була досить щасливою”, а польські колеги зустріли його “ласкаво, хоч з резервою деякою”⁸².

Постійно використовуючи українську мову в повсякденному спілкуванні в університеті, М. Грушевський зовсім не прагнув конфронтації з польськими колами, навпаки, він всіляко уникав її, деякий час залишаючись прихильником політичного курсу “нової ери”. Так, невдовзі після приїзду у листі до згаданого О. Барвінського він писав: “Стараюся виступати якнайобережніше, хоч як на перших [порах] часом нікого раптом не одпихать і не зразити. Буде[те] в Львові, то спостережете, о скільки се вдалось мені”⁸³.

Втім, такі зусилля вченого виявилися марними, адже польська професорська колегія Львівського університету, позірно залишаючись прихильною українцям, всіма силами стримувала поширення української присутності в університеті. В “Автобіографії” М. Грушевський із прикрістю відзначав, “що ті надії на прихильні обставини для українського культурного і спеціально наукового розвою, на прихильність до національної української ідеї зі сторони правительства й поляків, з якими я йшов до Галичини, покладаючися на запевненне ліпше обізнаних з галицькими обставинами киян старшої генерації, – опираються на фальшивих запевненнях зі сторони поляків, які дорогою “угоди”, ціною деяких подачок на культурно-національним полі хотіли задавити всякий опозиційний, свободолюбивий рух серед галицьких русинів. Скоро прийшлося переконатися, що мої київські приятелі глибоко помилялися в своїх симпатіях до “угоди” й “угодовців”, що поляки нічим не хочуть поступитися в своїм пануванню й не розуміють інших відносин до русинів як відносин пануючої народності до служебної (...) З другого боку, відносини до польської університетської колегії, які хотіли мати в мені покірнього сателіта польського панування, скоро зіпсувалися вповні й давали чимало прикростей”⁸⁴.

Критична оцінка М. Грушевським реалій польсько-українських взаємин, нерідко поширювана ним на сторінках галицької періодики, а також загальне загострення міжнаціональних відносин як у Львові, так і в стінах університету доволі швидко зіпсували ставлення польських професорів до свого колеги. Університетська влада, котра належала полякам, починає всіляко

⁸² “Не маю іншого, більшого інтересу ніж добро свого народу”. *Листи М. Грушевського до О. Барвінського* / Передмова, публікація та примітки Леоніда Зашкільняка, “Пам’ять століть”, Київ 1996, № 2, с. 80.

⁸³ Там само, с. 80.

⁸⁴ М. С. Грушевський, *Автобіографія, 1906*, в: *Великий Українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського*, Київ 1992, с. 201.

контролювати заняття М. Грушевського, побоюючись, що він займається політичною агітацією молоді. Так, ще в 1895 р. декан історичного факультету К. Войцеховський, відвідавши семінари М. Грушевського, назвав його наукові аргументи на користь власного розуміння ключових моментів української історії “політичними”⁸⁵.

Але найбільше клопотів виникало тоді, коли М. Грушевському, який принципово виступав на засіданнях факультету українською мовою, оскільки на університеті формально були рівноправні дві так звані крайові мови – українська і польська, забороняли виступати “по-хлопському”. В таких випадках він, як правило, залишав засідання зі скандалом. Найбільш гучне з’ясування стосунків М. Грушевського з польською адміністрацією факультету, яке вилилося на шпальти львівської преси, відбулося в липні 1901 р., коли на вимогу декана К. Твардовського виступати польською мовою на засіданні ради факультету український учений відмовився, на знак протесту залишивши зібрання⁸⁶.

Згаданий скандал не переконав жодну зі сторін поступитися у своєму баченні ситуації, зробивши проблему уживання української мови у діловодстві причиною хронічних конфліктів. Тож подібні зауваження від керівництва факультету за використання української мови в офіційному діловодстві М. Грушевський отримував доволі регулярно. Але він вже не тільки не робив з цього публічної справи, а й намагався не звертати уваги на них. Наприклад, у щоденнику вченого є характерний запис, датований 1 березня 1905 р.: “Від декана дістав “замечание” (начхательно!), в досить аrogантським тоні, за руську картку, котрою вимо[ви]вся від промоції”⁸⁷.

Цікаво, що деякі з польських професорів з антипатії до М. Грушевського йшли подекуди задалеко і, всупереч його суспільно-політичній практиці, підозрювали українського колегу у тісній співпраці з російським урядом. Прикладом тут може слугувати лист Шимона Аскеназі до Людвіка Фінкеля від 22 грудня 1911 р., написаний з Петербурга. Перебуваючи водночас з М. Грушевським у російській столиці, польський професор писав до свого кореспондента: “Я випадково дізнався, що водночас зі мною в Петербурзі перебував Грушевський; знаю, що опікується виданням своєї популярної російської історії України; що поза тим надалі є активний. Кому він властиво служить, Бог його радше знає”⁸⁸.

Постійні конфлікти з польськими колегами на ґрунті правового статусу української мови знеохочували українського вченого відвідувати засідання ради

⁸⁵ В. Расевич, *Еволюція поглядів Михайла Грушевського в перший рік після прибуття до Львова*, в: *Михайло Грушевський і Львівська історична школа. Матеріали конференції*, Нью-Йорк, Львів 1995, с. 107-113.

⁸⁶ *Лист проф. Грушевського до декана Твардовського зараз по інциденті з дня 11 сього місяця*, “Діло”, Львів 1901, число 260–261.

⁸⁷ М. Грушевський, *Щоденник*, “Український історик”, 2006-2007, № 4 / 1-2, с. 43.

⁸⁸ M. Hoszowska, *Szymon Askenazy i jego korespondencja z Ludwikiem Finklem*, Rzeszów 2013, s. 251.

факультету. Так, унаслідок студентських заворушень під час ректорства Я. Фіялка, коли польська сторона безпідставно їх ініціатором зробила саме українського історика, він, як свідчить щоденник, не відвідував засідання ради факультету протягом півтора року. І лише погроза з боку декана поінформувати про цей факт віденське міністерство освіти змусила його піти на засідання ради⁸⁹.

Утім, найбільш гостра криза у взаєминах М. Грушевського з польськими колегами виникла на ґрунті намагань українських студентів та професорів поглибити український характер Львівського університету або створити для українців свій вищий навчальний заклад у столиці Східної Галичини. При цьому український історик доволі активно заангажувався в цю нервову боротьбу. Системно та найбільш докладно свої погляди на формування вищої національної школи в Галичині М. Грушевський виклав у статті “Справа українського університету у Львові”, де доводив, що створенням українського університету в Східній Галичині уряд вирішив би багато проблем, пов’язаних з національними непорозуміннями між поляками та українцями.

З огляду на відверту підтримку М. Грушевським вимог української молоді, польське керівництво університету зовсім несправедливо вбачало саме у ньому чи не найголовнішого ідеолога та організатора численних студентських акцій. Про це промовисто свідчить лист українського професора К. Студинського. Ось як він описував участь М. Грушевського у заспокоєнні студентів під час протестів 1901 р. “Додам також, – писав він, – що поляки вказують на Грушевського, яко провокатора (Войцехівський сказав се публично, при Колесі), хоть Грушевський як найбільше був противний сецесії молодіжи. Прошу се евентуально вияснити міністрови, бо тут раді би вижерти Грушевського”⁹⁰. Уявлення про те, наскільки далеко зайшло протистояння між поляками та українцями в стінах Львівського університету, дає згадка М. Грушевського у щоденнику, що він певний час “викладав з револьвером у кишені”⁹¹.

Конфлікти у стінах університету вплинули на неприхильне ставлення М. Грушевського до співпраці з польськими науковими товариствами і періодичними виданнями. Як відомо, український історик з перших років перебування у Львові вступив до складу львівського Історичного Товариства, а також був обраний членом-кореспондентом краківської Академії Знань. Утім, наслідком конфліктів стало його демонстративне нехтування пропозиціями співпраці. Про це свідчить, наприклад, його відмова проханню А. Прохазки опублікувати результати своїх археографічних подорожей до Варшави на сторінках часопису “Kwartalnik Historyczny”. Згадуючи про цей факт, М. Грушевський у листі до М. Біляшівського писав: “Прохаска, почувши від

⁸⁹ М. Грушевський, *Щоденник*, с. 36.

⁹⁰ Цит. за: В. Расевич, *Еволюція поглядів Михайла Грушевського в перший рік після прибуття до Львова*, с. 113.

⁹¹ *Щоденники М. С. Грушевського (1904–1910 рр.)*, “Київська старовина”, Київ 1995, № 1, с. 21.

мене про Ваш архів, став просити аби я їм щось хоч коротенько про се написав. Я, не будши охочим служити чужим богам, відмовився...”⁹². Подібну нехить до співпраці з польськими колегами український професор культивував й у своїх учнях. Промовистим прикладом тут є його слова з листа до М. Кордуби: “Видів Вашу рецензію в *Kwartalniku*; на що Ви туди пишете?”⁹³.

Проте, попри щойно згадані конфліктні ситуації, буденне спілкування М. Грушевського з польськими колегами не було виключно прикрим для обох сторін. Це, врешті, цілком зрозуміло, адже слід було вирішувати численні поточні проблеми: відкриття нових кафедр, їх заповнення фахівцями, призначення студентам стипендій, представлення на вчені ступені своїх учнів тощо. І тут, як бачимо з листів М. Грушевського і його щоденника, в українського вченого склалися цілком нормальні ділові відносини з польськими колегами, яких він підтримував з більшості обговорюваних на раді факультету фахових питань. З деякими з польських колег він навіть підтримував ближчі контакти. Серед таких насамперед треба назвати професора Броніслава Дембінського, часто згадуваного на сторінках щоденника М. Грушевського.

Загалом, на той час на філософському факультеті під національним оглядом було дві партії – численна польська та значно менша кількісно українська. До останньої належали історики М. Грушевський, І. Шараневич (невдовзі після приїзду М. Грушевського пішов на пенсію), філологи К. Студинський та О. Колесса. При цьому відзначимо, що саме Грушевський уважався найбільш опозиційним до адміністрації факультету. Українські філологи нерідко навіть виступали посередниками під час дискусій, що виникали на засіданнях. Так, вони нерідко перекладали українські виступи М. Грушевського польською мовою колегам, коли ті оголошували, що не розуміють сказане. Одну з таких кумедних ситуацій М. Грушевський змалював у щоденнику: “Мав засідання факультета, на котре таки пішов, по довгих ваганнях (...) Була курйозна ситуація, коли О. Колесса ходив до вікна мене запитувати від факультету”⁹⁴.

На засіданнях ради факультету, коли виникали спірні питання, М. Грушевський нерідко ставав на позицію свого приятеля Б. Дембінського. Так було, наприклад, під час обговорення кандидатури професора на кафедрі всевітньої історії нового часу, яку після скандальних виборів у непростій боротьбі зі Станіславом Закшевським (саме його підтримували Б. Дембінський і М. Грушевський) посів Шимон Аскеназі⁹⁵. Відчуття несмаку від скандальної ситуації, що склалась на згаданому засіданні ради, М. Грушев-

⁹² *Листування Михайла Грушевського*, Київ, Нью-Йорк, Париж, Львів, Торонто 2001, т. II, с. 35.

⁹³ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. Відділ рукописів, фонд 61, опис II, справа 79, аркуш 110 зв.

⁹⁴ М. Грушевський, *Щоденник*, с. 51-52.

⁹⁵ М. Hoszowska, *Szymon Askenazy i jego korespondencja z Ludwikiem Finklem*, s. 42.

ський передав у щоденнику: “Було засідання факультету преінтересне – в справі обсади катедри польської історії (хибні цитати, метода і помпа, конфесати, сіонізм – Войцеховський); втік зараз по сій точці”.

У щоденнику М. Грушевського найбільше йдеться про реакцію польських колег на його численні прохання про наукові відрядження. Польські науковці, чудово розуміючи необхідність археографічних подорожей для якісної реалізації наукових планів, загалом із розумінням ставилися до подань українського колеги. Поряд із підтримкою клопотань українського колеги про надання відряджень, члени ради факультету не могли вплинути на те, щоб ці подорожі були оплачувані з бюджету університету чи міністерства. Не завжди отримуючи бажане, тобто оплачувану відпустку, М. Грушевський не зовсім обґрунтовано ображався на польських професорів: “А урльоп міні прийшов, хоч і без підмоги – панове колеги бодай тим зробили собі сатисфакцію”⁹⁶.

М. Грушевський також неодноразово контактував з польськими колегами у справах докторизування його студентів. Загалом, під керівництвом українського вченого стали докторами сім молодих українських істориків, а С. Томашівський встиг також габілітуватися. І тут, як свідчить листування та щоденники автора “Історії України-Руси”, ситуація загалом перебувала у руслі професійного вирішення питань. Екзаменуючи учнів М. Грушевського, польські колеги ставили їм доволі високі оцінки. При цьому, щоправда, дорікали самому українському вченому, що його учні, за тодішньою модою, не прослухали курси на котромусь з більших західних університетів. Відзначимо також, що жоден з молодих українських істориків ніколи не нарікав на упередженість польських професорів.

Поглибленню співпраці польських та українських істориків сприяв також той факт, що студенти Львівського університету відвідували наукові семінари як польських, так і українських професорів, де мали можливість врівноважити власне національне бачення минулого земель Речі Посполитої альтернативним поглядом. Так, знаний польський дослідник давньоруської літератури О. Брюкнер був учнем відомого українського мовознавця Омеляна Огоновського. Представники української інтелектуальної еліти С. Томашівський, С. Рудницький, Є. Барвінський відвідували семінар зі всесвітньої історії професора Б. Дембінського, у семінарі з австрійської історії професора Л. Фінкеля займались Є. Барвінський, Б. Барвінський, О. Сушко, П. Грабик. Семінар з історії права та устрою професора О. Бальцера закінчили С. Томашівський і Б. Барвінський (1901–1902)⁹⁷. Однак напередодні світової війни українська та польська молодь вважали за краще навчатися в семінарах “своїх” професорів. Тож українські студенти зазвичай спеціалізувались на

⁹⁶ М. Грушевський, *Щоденник*, с. 110.

⁹⁷ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1899, t. I, s. 206, 209; *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów, 1912, t. II, s. 317–318, 514.

семінарі М. Грушевського. Обидві історіографічні спільноти, не пориваючи зв'язків, все ж повільно дистанціювалися одна від одної.

У 1910-х роках М. Грушевський відчутно втомився боротися на два фронти – з польськими діячами, котрі розпочали проти нього голосну кампанію на шпальтах місцевої преси і у Відні, а також проти діячів національно-демократичної партії, котрі шукали шляхів порозуміння з польськими очільниками краю. У цей час він дедалі триваліше затримується на Наддніпрянській Україні та все частіше згадує про свій намір вийти на пенсію в 1914 р., коли минеться двадцять років його перебування на університетській кафедрі. Однак, цим планам, як відомо, перешкодила Перша світова війна і М. Грушевський вимушено залишив Львів. У роки війни проти українського вченого було розпочато дисциплінарне слідство. Йому закидали, зокрема, самовільне залишення посадових обов'язків. За характеристикою на М. Грушевського військова комендатура Львова, котра провадила слідство, звернулася до ректора Львівського університету, а той, своєю чергою, переадресував запит на факультет. До честі університетської корпорації, львівська професура не знайшла чогось злочинного у діях колишнього колеги⁹⁸.

Відзначимо, що хоча з того часу М. Грушевський більше ніколи не відвідував Львів, у нього й надалі збереглися добрі людські взаємини з деякими польськими колегами. Доказом цього є широке святкування шістдесятиліття від дня народження М. Грушевського в 1926 р. Серед численних вітальних адрес бачимо й декілька щирих побажань, надісланих зі Львова. Так, від Польського Історичного Товариства та редакції журналу “Kwartalnik Historyczny” “найліпші бажання з приводу ювілею” висловили С. Закшевський, Я. Пtasьнік та К. Тишковський. У привітання від правління Наукового Товариства у Львові, підписаного його керівниками О. Бальцером і П. Домбковським, стверджувалось про визнання “настільки ретельних його [М. Грушевського] заслуг для науки, найліпші з тої okazji побажання”⁹⁹.

Відгукнулися колишні львівські колеги й на сумну звістку про передчасну смерть М. Грушевського в листопаді 1934 р. у Кисловодську. Незважаючи на шовіністичні вибрики газети “Kurjer Lwowski”¹⁰⁰, польські вчені солідарно відзначили величезну і незамінну втрату для української науки, що, за словами редакції журналу “Kwartalnik Historyczny”, “осиротіла” з відходом ученого у вічність¹⁰¹. Усвідомлюючи значення постаті дослідника в історії

⁹⁸ Я. Малик, *Кримінальні переслідування Михайла Грушевського (1914–1934)*, в: *Михайло Грушевський. Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського*, Львів 1994, с. 419.

⁹⁹ *Ювілей академіка М. С. Грушевського. 1866–1926. I. Ювілейні засідання. II. Привітання*, Київ 1927, с. 136.

¹⁰⁰ *Michał Hruszewski*, “Kurjer Lwowski”, Lwów 1934, № 328, s. 3.

¹⁰¹ T. E. Modelski, *Mychajło Hruszewskyj*, “Kwartalnik Historyczny”, Lwów 1934, rocznik 48, s. 1023–1024.

східноєвропейської культури, професор Львівського університету П. Домбковський писав: “Була то видатна постать, а для українців перед війною та в період революції 1917–1918 рр. – незаперечний авторитет”¹⁰². Останній також надіслав свої вирази співчуття до канцелярії ВУАН та АН СРСР, членами яких був покійний¹⁰³.

У підсумку відзначимо, що відносини М. Грушевського з польськими вченими можна назагал вважати типовими для взаємин інтелігентських середовищ панівної та підкореної націй, коли перші хочуть будь-якою ціною зберегти статус-кво, апелюючи до традиції, тоді як другі у бажанні збільшити свій вплив звертаються до загальнолюдських цінностей і прав. Звідси, власне, походить і практика протистояння – голосні, із залученням якомога ширшої аудиторії, взаємні звинувачення у руйнуванні усталеного порядку, з одного боку, та небажання достосуватися до гуманітарних вимог початку ХХ ст. – з іншого. Поза тим, бачимо цілком солідарну працю всередині університетського цеху і товариські прояви поведінки в конкретних життєвих ситуаціях. Останнє й не дивно, адже консервативність наукового співтовариства є загально визнаною, тому людина науки, без різниці її національної приналежності, просто вимушена діяти у сформованому полі фахових традицій. Сказане, на нашу думку, актуалізує подальше вивчення польсько-української наукової співпраці, що врешті дозволить відмовитися від поширеного стереотипного погляду про тотальне міжнаціональне протистояння у всіх сферах життя.

---

¹⁰² P. Dąbkowski, *Wspomnienia pozgonne. Michał Hruszewski*, “Przewodnik historyczno-prawny. Czasopismo kwartalne”, Lwów 1937, rocznik 5, s. 138.

¹⁰³ Архив Российской академии наук. Санкт-Петербургский филиал, фонд 2, опись 17, единица хранения 167, листы 48-49.